

Rovnost a kvalita ve vzdělávání

PODPORA ZNEVÝHODNĚNÝCH ŽÁKŮ A ŠKOL

(výťah ze Zprávy OECD)

OBSAH

ÚVOD.....	3
ZÁKLADNÍ ZJIŠTĚNÍ A VÝCHODISKA, ZE KTERÝCH DOPORUČENÍ VYCHÁZEJÍ....	3
NA ÚROVNI SYSTÉMU SE ZAMĚŘIT NA POLITIKY, KTERÉ BRÁNÍ ROVNOSTI VE VZDĚLÁVÁNÍ.....	4
ODSTRANIT OPAKOVÁNÍ ROČNÍKŮ.....	4
VYHNOUT SE PŘEDČASNÉ ZMĚNĚ VZDĚLÁVACÍHO SMĚRU A POZDRŽET VÝBĚR AŽ DO VYŠŠÍHO STŘEDNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ.....	5
ŘÍDIT VÝBĚR ŠKOLY A VYHNOUT SE SEGREGACI A ZVÝŠOVÁNÍ NEROVNOSTI	6
ZPRACOVAT FINANČNÍ STRATEGIE, KTERÉ BUDOU REAGOVAT NA POTŘEBY ŽÁKŮ A ŠKOL.....	6
NAVRHNOUT ROVNOCENNÉ SMĚRY VYŠŠÍHO STŘEDNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ, KTERÉ ZABEZPEČÍ DOKONČENÍ ÚPLNÉHO STŘEDNÍHO VZDĚLÁNÍ	7
ZLEPŠENÍ ZNEVÝHODNĚNÝCH ŠKOL S NÍZKOU KVALITOU VÝUKY	8
POSÍLIT A PODPOŘIT VEDENÍ A ŘÍZENÍ ŠKOL	8
STIMULOVAT ATMOSFÉRU A PROSTŘEDÍ ŠKOL, KTERÉ BUDOU PODPOROVAT VZDĚLÁVÁNÍ	8
ZÍSKAT, PODPOŘIT A UDRŽET SI VYSOCE KVALITNÍ UČITELE.....	9
ZAJISTIT EFEKTIVNÍ STRATEGIE VÝUKY VE TŘÍDÁCH.....	9
STANOVIT PRIORITY SPOLUPRÁCE ŠKOL S RODIČI A KOMUNITAMI.....	9
ČESKÁ REPUBLIKA V UVEDENÝCH UKAZATELÍCH – SROVNÁNÍ SE ZEMĚMI OECD	10

ÚVOD

Vzdělávací systémy, které si v rámci OECD vedou nejlépe, podporují rovnost a poskytují všem žákům kvalitní vzdělání. Ústřední myšlenkou Zprávy je proto teze, že je potřeba prostřednictvím konkrétních doporučení prosazovat rovnost i kvalitu vzdělávání současně a pomoci všem žákům uspět během školní docházky co nejlépe. Rovnost a kvalita ve vzdělávání představují dvě vzájemně související charakteristiky vysoce výkonných vzdělávacích systémů.

Ve vzdělávacích systémech založených na rovnosti dostane naprostá většina žáků příležitost získat velmi kvalitní vzdělání bez ohledu na osobní nebo sociálně-ekonomické podmínky, ve kterých žije. **Rovnost ve vzdělávání znamená, že osobní a společenské okolnosti, jako je pohlaví, etnický původ či rodinné zázemí, nepředstavují překážky při dosahování vzdělávacího potenciálu (spravedlnost), a že všichni jednotlivci získají alespoň základní úroveň dovedností (inkluze).**

Častým problémem je ovšem selhávání určitých skupin žáků ve vzdělávacím systému. Školní neúspěšnost má závažné důsledky. Ekonomickým dopadům nedostatečného vzdělávání některých žáků je v publikované mezinárodní Zprávě věnována značná pozornost, je jim věnována samostatná první kapitola „*Investice do rozvoje ve vzdělávání*“. Další dvě kapitoly obsahují shrnutí výsledků tematického šetření „*Jak překonat školní neúspěch: politiky, které fungují*“. Upozorňují na přístupy, jež mohou nechtěně bránit dosahování rovnosti, a popisují zaváděná opatření, která pomáhají jednotlivým zemím¹ čelit riziku školního neúspěchu žáků nebo směřování žáků s určitým sociálně-ekonomickým zázemím do rozdílných typů škol. Doporučení pro možná opatření vzdělávací politiky v jednotlivých zemích² jsou začleněna do druhé a třetí kapitoly. Druhá kapitola shrnuje možná opatření na úrovni vzdělávacího systému, třetí kapitola se samostatně věnuje možnostem pomoci znevýhodněným školám s nízkou kvalitou výuky.

ZÁKLADNÍ ZJIŠTĚNÍ A VÝCHODISKA, ZE KTERÝCH DOPORUČENÍ VYCHÁZEJÍ

- Rovnost nespočívá jen v tom, že všichni budou mít zaručený stejný přístup ke vzdělávání. **Rovnost se projevuje také tím, že vzdělávání zohledňuje různé vzdělávací potřeby žáků a vychází jim v tomto směru vstříc.** Vzdělávací systém musí podporovat žáky tak, aby dosáhli svého studijního potenciálu, nesmí vytvářet formální či neformální bariéry nebo snižovat nároky kladené na některé skupiny žáků.
- Přesun zodpovědnosti: **neúspěch není důsledkem nedostatků žáků, stále větší díl zodpovědnosti je připisován školám a vzdělávacímu systému jako celku** (příčinou neúspěchu žáka je nízká kvalita vzdělávání nebo nerespektování vzdělávacích potřeb žáka).

---

¹ Účastníci studie: Rakousko, Kanada (Manitoba, Ontario, Québec a Yukon), Česká republika, Francie, Řecko, Irsko, Nizozemí, Španělsko a Švédsko.

² Zpráva neobsahuje konkrétní doporučení pro ČR. Návrh některých opatření je obsažen v dokumentu Spotlight zpráva: Česká republika, která je ke stažení na adrese <http://www.csicr.cz/getattachment/2dc3e27a-c68b-4a81-808a-76656860f1cf>.

- **Investice do rovnosti ve vzdělávání se ekonomicky vyplácí**, rozvíjení potenciálu jednotlivců zvyšuje jejich zaměstnatelnost a produktivitu. Lidé s nižší úrovní vzdělání čelí vyššímu riziku nezaměstnanosti, získávají méně stabilní a hůře placená zaměstnání, jen málo se zapojují do dalšího vzdělávání.
- Vysokou návratnost mají včasné investice. **Vyplácí se investovat do vzdělávání znevýhodněných dětí již v předškolním věku.** Účelem je zabránit vzniku obtížně překonatelných rozdílů mezi dětmi už při zahájení povinné školní docházky. Napravit vzniklé disproporce později je mnohem těžší a nákladnější, než zasáhnout včas. Domácí prostředí nemusí znevýhodněným dětem umožňovat získávat základní dovednosti, které jsou nezbytné v dalších fázích vzdělávání.
- **Nejpodstatnější z hlediska přínosu pro veřejné finance je investice do dokončení vyššího středního vzdělání žáků³.** Zamezení předčasnému odchodu žáků ze vzdělávání před dosažením středního vzdělání je z ekonomického hlediska nejefektivnější.
- **Investice do rovnosti se vyplácí i v době krize**, protože znevýhodněné děti a mladí lidé s nižším vzděláním jsou jí zasaženi nejvíce. Proto také byla oblast vzdělávání ve většině zemí OECD relativně ušetřena škrtů, v některých zemích bylo zlepšení vzdělávání nebo navýšení úrovně dosahovaných dovedností mezi zásadními stimulačními opatřeními, jejichž cílem je oživení ekonomiky.

NA ÚROVNI SYSTÉMU SE ZAMĚŘIT NA POLITIKY, KTERÉ BRÁNÍ ROVNOSTI VE VZDĚLÁVÁNÍ

Odstranit opakování ročníků

Opakování ročníku je finančně velmi nákladné, má zanedbatelný vliv na zlepšování výsledků vzdělávání a má negativní dopad na žáka (stigmatizace).

Doporučovaná opatření:

- Vytvářet preventivní strategie a pečlivě průběžně hodnotit potřeby žáků. Pracovat se žáky jakmile se objeví obtíže. Žáky, kteří zaostávají, je potřeba podpořit ještě před koncem školního roku (např. dodatečnou výukou). Vybudovat více příležitostí ke vzdělávání zaostávajících žáků (nápravné třídy, „letní školy“ apod.).
- Využívat ve výuce různorodé vzdělávací metody a formy. Uplatňování různých technik vyjde vstříc způsobu učení většího počtu žáků. Klást důraz také na posílení motivace, disciplíny, vytrvalosti, schopnosti vážit si sebe sama, sebevědomí (metakognitivních dovedností žáků).
- V případě automatického postupu do dalšího ročníku musí být vypracována strategie podpory žáka, jinak nedojde k nápravě vzdělávacích deficitů, rozdíly mezi zaostávajícím žákem a vrstevníky se mohou naopak prohlubovat.
- V případě selhání v ročníku omezit opakování pouze na předměty, ve kterých žák neuspěl, využívat kombinaci docházky do vyššího ročníku a ročníku, ve kterém žák neuspěl.

³ Vyšší střední vzdělání v mezinárodním kontextu odpovídá středoškolské úrovni vzdělání v rámci České republiky (ISCED 3).

- Formálně omezit počet možností pro opakování ročníku.⁴
- Zavést možnost přechodu žáka do jiných, ekvivalentních vzdělávacích programů, pokud v daném ročníku existují různé možnosti vzdělávacích směrů (např. ve středním vzdělávání). Tento přechod nesmí ovlivnit další příležitosti žáka ke vzdělávání.

Bariéry:

Školy většinou nenesou finanční náročnost opakování ročníku, nejsou motivovány k jeho prevenci a omezování.

Pedagogická veřejnost vnímá krátkodobý pozitivní vliv na studijní výkonnost žáka (opakování té samé látky), považuje opakování ročníku za efektivní.

Vyhnout se předčasné změně vzdělávacího směru a pozdržet výběr až do vyššího středního vzdělávání⁵

Důvodem pro omezení rané selekce žáků je negativní dopad na žáky ve skupinách s nižší úrovní vzdělání. Příliš brzy se ve vzdělávací dráze začínají snižovat nároky kladené na určité skupiny žáků. **Dochází k prohlubování nerovností mezi žáky, aniž by se zvyšoval průměrný výkon celé populace.** Prostředí výuky se v jednotlivých vzdělávacích směrech může lišit, je závislé na kurikulu, pedagogických pracovnících a na dostupných zdrojích. Méně náročné směry poskytují zpravidla méně stimulující prostředí pro vzdělávání. Výsledky žáků s nižší úrovní vzdělání mohou také ovlivňovat výsledky žáků, kteří s nimi společně studují.

Doporučovaná opatření:

- Odložit selekci žáků až do doby přechodu do vyššího středního vzdělávání a zavést jednotnou školu po dobu povinné školní docházky (např. postupné zavedení jednotné všeobecně vzdělávací školy ve Finsku, reforma vzdělávacího systému v Polsku, zřízení Neue Mittelschule v Rakousku).
- Odstranit směry poskytující nízkou úroveň vzdělání (pokud není dostatečná vůle ukončit předčasný výběr vzdělávacích směrů).
- Pokud není možné odstranit ranou selekci vzdělávacích směrů, doporučuje se alespoň omezit seskupování žáků podle schopností pouze na výuku určitých předmětů (matematika, cizí jazyk) nebo vytvářet pouze krátkodobé flexibilní skupiny. Zajistit heterogenitu tříd.
- Umožnit žákům změnu špatně zvoleného vzdělávacího směru, zvyšovat úroveň kariérního poradenství.
- Všechny vzdělávací směry a dráhy musí žákům zajistit náročné kurikulum a vysokou kvalitu výuky (i žákům, kteří si nevedou nejlépe). Zajištění podobných kurikul v různých směrech vzdělávání umožní přechod mezi jednotlivými směry (obory) vzdělávání.

Bariéry:

⁴ V ČR je počet možností pro opakování ročníku školským zákonem formálně omezen. Žák plnící povinnou školní docházku může ročník opakovat pouze jednou na daném stupni vzdělávání, výjimkou jsou vážné zdravotní důvody.

⁵ Ve vyšším středním vzdělávání se v ČR dosahuje těchto stupňů vzdělání: střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem, střední vzdělání s maturitní zkouškou.

Nechť veřejnosti a politické reprezentace k zavedení jednotné školy pro povinnou školní docházku pro všechny.

Řídit výběr školy a vyhnout se segregaci a zvyšování nerovnosti

V uplynulém období byla v zemích OECD propagována možnost volného výběru školy ze strany žáků. Důvodem, proč je potřeba tuto praxi korigovat, je výskyt některých jevů, které vedou ke zvýšené segregaci v rámci vzdělávacího systému. Objevuje se tzv. „sbírání smetany“, tj. nejkvalitnější školy si vybírají nejlepší žáky se zvýhodněným rodinným zázemím. Znevýhodnění žáci nejsou pro kvalitní školy atraktivní. Rodiče při výběru školy dávají přednost školám, jejichž složení etnicky odpovídá jejich vlastní rodině, rodiče s vyšším sociálně-ekonomickým statusem mají lepší přehled o kvalitě škol. Pokud není způsob výběru školy dobře navržen, zvyšují se nerovnosti ve vzdělávání.

Doporučovaná opatření:

- Zajistit rozmanité složení žáků ve školách (z hlediska etnického původu, sociálně-ekonomického statusu) např. dodržováním určitých kvót pro podíl znevýhodněných žáků ve školách nebo řízeným přidělováním žáků do škol s ohledem na preference rodin. Další možností je zohledňovat znevýhodněné prostředí žáků jako jedno z preferenčních kritérií při přijímání do škol s převisem poptávky.
- Vytvořit pobídky pro školy k přijímání znevýhodněných žáků, např. poskytnout pro ně větší objem finančních prostředků prostřednictvím váženého financování nebo přidělovat finanční vouchery na žáky, jejichž vzdělávání je náročnější.
- Zvážit určitou kompenzaci nákladů pro žáky ze znevýhodněného prostředí, navštěvují-li požadovanou školu (zápisné, náklady na dopravu, péče o dítě před a po vyučování, pomůcky, dodatečné výukové hodiny, školní výlety atd.).
- Zvyšovat povědomí o významu výběru školy mezi méně informovanými rodiči, více s nimi spolupracovat při výběru školy.

Bariéry:

Tlak na volný výběr školy, neboť konkurence mezi školami je vnímána jako nástroj zvyšování kvality vzdělávání.

Zpracovat finanční strategie, které budou reagovat na potřeby žáků a škol

Je potřeba brát v úvahu, že náklady na výuku znevýhodněných žáků jsou vyšší. Při rozdělování zdrojů určených k podpoře znevýhodněných žáků je potřeba zajistit, aby přijímaná opatření byla skutečně efektivní. Školy se znevýhodněnými žáky mají v rámci OECD zpravidla nižší poměr žáků na učitele, ale pracují v nich méně zkušenými a méně kvalifikovanými pedagogickými pracovníky. Přitom analýzy naznačují, že zajištění vysoké úrovně výuky má na žáky větší dopad než snižování počtu žáků ve třídách.

Doporučovaná opatření:

- Podporovat přístup dětí ze znevýhodněných rodin ke kvalitnímu předškolnímu vzdělávání.
- Financovat školy zohledňující potřeby znevýhodněných žáků, např. prostřednictvím vzorce financování, který využívá skupinu proměnných založených na potřebách žáků.

- Realizovat doplňkový systém programů určený k řešení určitých potřeb, např. specifické struktury podpory škol, komunit nebo lokalit s horšími vzdělávacími výsledky.
- Dbát na rovnováhu mezi autonomií a odpovědností na místní úrovni. Decentralizace nemusí být efektivní, pokud místní úřady nemají dostatečnou kapacitu, odbornost nebo finanční zdroje.

Bariéry:

Technická složitost systému financování, potřeba vyvážení role místní úrovně a centrálního systému.

Dosažení shody v oblasti výběru ukazatelů pro indikaci potřeb žáka.

Nutný politicky citlivý přístup.

Právní problematika v souvislosti s ochranou osobních dat a soukromí.

Navrhnout rovnocenné směry vyššího středního vzdělávání, které zabezpečí dokončení úplného středního vzdělání

V období vyššího středního vzdělávání jsou předčasné odchody žáků ze škol nejčastější. Dosažení středního vzdělání je ovšem předpokladem získání zaměstnání nebo dalšího studia.

Doporučovaná opatření:

- Podporovat rovnocennost vzdělávacích směrů. Často to znamená zvýšit kvalitu odborného vzdělávání a praktické výuky, které jsou veřejností vnímány jako druhořadé.
- Zajistit možnost postupu všech žáků do terciárního vzdělávání, odstranit slepé uličky ve vzdělávání.
- V odborném vzdělávání systematicky hodnotit také pokrok žáků v matematické, čtenářské a přírodovědné gramotnosti, nehodnotit jen získávání odborných dovedností.
- Umožnit prostupnost jednotlivých směrů středního vzdělávání.⁶
- Diverzifikovat vzdělávací směry vyššího středního vzdělání. Posílit kariérové poradenství, aby si žáci mohli lépe vybrat obor středního vzdělávání a aby našli lepší uplatnění na pracovním trhu.
- Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání (např. nabídkou odborných programů založených na praktických činnostech).

Bariéry:

Špatná pověst odborného vzdělávání a praktické výuky v mnoha zemích. Odborné vzdělávání představuje slabší článek vyššího středního vzdělávání.

Souběh období vyššího středního vzdělávání s pubertou, snížení motivace některých žáků ke studiu.

---

⁶ V ČR se žákům v průběhu středního vzdělávání umožňuje přestup do jiné střední školy, změna oboru vzdělání, přerušení vzdělávání, opakování ročníku a uznání předchozího vzdělávání.

ZLEPŠENÍ ZNEVÝHODNĚNÝCH ŠKOL S NÍZKOU KVALITOU VÝUKY

Posílit a podpořit vedení a řízení škol

Vysoká úroveň vedení školy je základním předpokladem pro zvýšení kvality škol s vysokým podílem znevýhodněných žáků a s nižší úrovní výuky. Vedoucí pracovníci těchto škol ovšem nebývají dobře vybráni, proškoleni a podporováni. Pokud tyto školy nemají dobré vedení, nejsou schopny reagovat na konkrétní problémy.

Doporučovaná opatření:

- Kvalitně školit řídicí pracovníky, aby porozuměli principům fungování škol, a připravit je na řešení problémových situací (chování a motivace žáků, kultura péče o žáky, zainteresování rodičů a širší komunity).
- Zavést programy koučinku založené na spolupráci nových vedoucích pracovníků a zkušených pracovníků managementu škol.
- Vytvářet síť škol k tomu, aby se školy, které čelí výjimečně problematickým situacím, mohly učit jedna od druhé.
- Zajistit dobré pracovní podmínky a systematickou podporu vedoucích pracovníků ve znevýhodněných školách (především v zemích, které mají problémy získat kvalitní vedoucí pracovníky do znevýhodněných škol).
- Systematicky podporovat transformaci znevýhodněných škol s nízkou kvalitou výuky (na míru zpracované strategie pro určité okolnosti, cílené navýšení prostředků na konkrétní opatření, uvolnění času v rozvrhu pro práci profesionálních týmů školy a lepší navázání spolupráce mezi pedagogy, uznání škoře při zlepšení situace).
- V krajních případech zvážit restrukturalizaci škol (rozdělení škol s nízkou výkonností, spojování menších škol, uzavírání škol, které nesplňují standardy).

Bariéry:

Nedostatek zájemců o místa ředitelů znevýhodněných škol.

Stimulovat atmosféru a prostředí škol, které budou podporovat vzdělávání

Znevýhodněné školy čelí většímu riziku problémového chování a narušování výuky nevhodným chováním žáků. Učitelé v těchto školách mají často kvůli řešení disciplinárních problémů méně času na výuku. Žáci mají tendenci jednat podle obrazu školy, neudržované prostory jsou signálem nízké morálky. Stimulace žáků je velmi důležitá pro vytváření atmosféry školy. Pokud žáci vnímají podporu ze strany učitelů, více se snaží být úspěšní.

Doporučovaná opatření:

- Ve zvýšené míře dbát na rozvoj pozitivních vztahů mezi žáky i mezi učiteli ve škole, rozvíjet smysl pro komunitu. Vyhodnocovat data a analyzovat faktory, které brání udržení pozitivního klimatu školy.
- Rozvíjet prevenci výskytu násilí ve školách.
- Zacházet opatrně s autoritářským prosazováním disciplíny, závažnější problémy může tento způsob jednání vyhrocovat. Pracovat s analýzou problémů a pozitivním přístupem.
- Identifikovat ohrožené žáky (absence, kázeňské problémy, neúspěch ve škole) a včas tyto žáky podporovat. Využívat poradenství a mentoring pro hladký přechod na další stupně vzdělávání.

- Přizpůsobit organizaci výuky žákům s rozdílným sociálně-ekonomickým zázemím, kompenzovat nízkou kvalitu mimoškolního zázemí žáků. Dodatečný čas věnovat znevýhodněným žákům (např. mimoškolní a prázdninové programy, studijní podpora, snídaňové kluby).
- Zřizovat menší třídy a menší školy. V menších školách a třídách lze navodit individuální přístup a lepší vztahy mezi žáky a učiteli. Aby však toto opatření bylo účinné, je potřeba je kombinovat s kvalitními a efektivními výukovými metodami vhodnými pro menší skupiny žáků.

Získat, podpořit a udržet si vysoce kvalitní učitele

Znevýhodněné školy nemají vždy k dispozici ty nejkvalitnější učitele. Učitelé sami dávají přednost bezproblémovým školám a třídám. Je proto velmi pravděpodobné, že děti ze znevýhodněného prostředí budou navštěvovat třídy, ve kterých vyučují méně zkušení a méně kvalifikovaní pedagogové. Tato skutečnost se negativně projevuje ve výkonech žáků.

Doporučovaná opatření:

- Propojit vzdělávání učitelů s potřebami znevýhodněných škol. Vzdělávat skupiny pedagogů specializovaných na výuku znevýhodněných žáků, rozvíjet schopnosti učitelů pochopit problémy žáků, umožnit jim získávat praktické zkušenosti ze znevýhodněných škol v průběhu vzdělávání.
- Poskytnout mentoring především novým učitelům ve znevýhodněných školách.
- Zlepšit pracovní podmínky učitelů ve znevýhodněných školách – podporovat ředitele škol, zajistit dostatečné zdroje, čas a prostor pro vzájemnou spolupráci pedagogů.
- Poskytnout finanční pobídky pro udržení kvalitních učitelů ve znevýhodněných školách, např. formou dodatečných odměn nebo bonusů.

Bariéry:

Nedostatek a přetíženost vhodných mentorů z řad zkušených učitelů.

Zajistit efektivní strategie výuky ve třídách

Znevýhodnění žáci se často vzdělávají v prostředí, kde se od žáků příliš neočekává. Především způsob výuky a kultura učení ve třídě je nejdůležitějším faktorem pro zlepšení výsledků žáků a jejich zapojování do vzdělávání.

Doporučovaná opatření:

- Pedagogické postupy přizpůsobené potřebám žáků (přímé metody i metody výuky orientované na žáky), zapojování žáků do práce ve skupinách.
- Sumativní i formativní hodnocení, ocenění pokroku ve studiu, stanovení dalších cílů, zvyšování sebevědomí žáků.
- Využívání diagnostických nástrojů, zajištění, aby všichni žáci látku dobře chápali a získávali požadované znalosti.
- Společné kurikulum a vysoká očekávání od všech žáků.

Stanovit priority spolupráce škol s rodiči a komunitami

Rodiče znevýhodněných dětí se často o problematiku školní docházky svých dětí příliš nezajímají a aktivně se nezapojují do života školy. Komunikace s rodinou ale může zlepšovat návyky týkající se domácí přípravy, snižovat absenci, nezáměr o školu a míru předčasných odchodů ze škol, má pozitivní vliv na výsledky dosažené ve vzdělávání. Jednou z priorit proto

musí být budování vztahů školy s rodiči a komunitami. Celá řada znevýhodněných škol musí investovat mnohem více času než jiné školy, aby s rodiči navázala produktivní dialog. Kultura vzdělávání není v některých rodinách přijímána.

Doporučovaná opatření:

- Stanovit si konkrétní komunikační strategie pro zapojování rodičů, a to i nad rámec tradičních způsobů komunikace, které v ostatních případech fungují. Cílem je pracovat s rodiči tak, aby se zlepšily jejich dovednosti a rodiče byli schopni poskytnout dětem informovanější podporu. Formální úmluva mezi školou a rodiči nemusí u znevýhodněných komunit fungovat. Maximálně se snažit kontaktovat rodiče, kteří nejeví o vzdělávání dětí zájem.
- Poskytovat rodičům znevýhodněných dětí jasné informace o tom, co se od nich očekává, např. o potřebě vyhradit doma klidné místo pro studium, věnovat určitý čas domácí přípravě atd. Pokud nejsou rodiče dobře obeznámeni s prací školy, je třeba na ně převádět zodpovědnost za chování a výsledky dětí přiměřeně. K rodičům se nesmí dostávat jen špatné zprávy, je potřeba oceňovat pokrok dítěte, jinak nebudou ke spolupráci přistupovat vstřícně.
- Posilovat vztahy mezi školou a komunitou. Podpora poskytovaná dětem členy jejich vlastní komunity je často efektivní a je dobrým prostředkem pro zvyšování sebedůvěry. Školy se naopak mohou stát centrem rozvoje celé komunity a tím napomáhat k odstraňování překážek, které stojí v cestě vzdělávání žáků. Prostředkem může být budování vztahů se sociálními organizacemi a podnikatelskými subjekty.

ČESKÁ REPUBLIKA V UVEDENÝCH UKAZATELÍCH – SROVNÁNÍ SE ZEMĚMI OECD

Pozitivní zjištění:

- Česká republika je zemí s velmi nízkým podílem dospělých mezi 25 a 34 lety, kteří nedokončili alespoň vyšší střední vzdělání. Pouze 6 % mladých lidí v této věkové skupině nemá dokončené vyšší střední vzdělání (oproti v průměru 19 % v zemích OECD). Lépe jsou na tom ze srovnávaných zemí pouze Korea a Slovensko. Má také jeden z nejnižších podílů dospělých ve skupině 25–64 let, kteří neukončili vyšší střední vzdělání.
- Podíl žáků, kteří opakují ročník, a podíl nákladů na opakování ročníku na celkových výdajích na základní a střední vzdělávání jsou v ČR relativně nízké, výrazně pod průměrem OECD. Pouze 4 % žáků opakují před dosažením 15 let alespoň jeden ročník⁷.

Negativní zjištění:

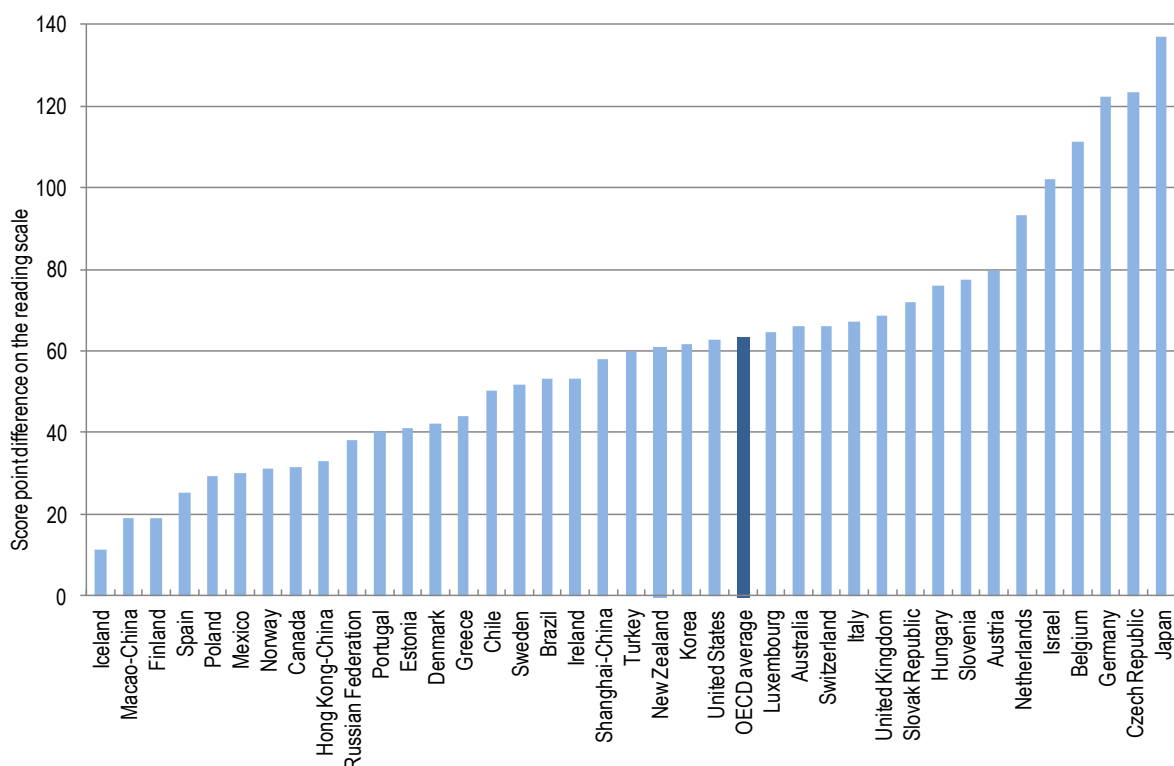
- Výkony v testování čtenářské gramotnosti PISA se v ČR poměrně výrazně liší mezi školami. Rozdíly mezi školami jsou vyšší, než je průměr OECD. Značnou část těchto rozdílů lze vysvětlit počtem přijatých žáků s nižším sociálně-ekonomickým zázemím.

⁷ Doplněno o přesné údaje podle Spotlight zprávy: Česká republika.

- Dopad sociálně-ekonomického zázemí školy (měřeného indexem ekonomického, sociálního a kulturního statusu žáků) na výsledky žáků v testování PISA je v České republice velmi vysoký, vyšší je pouze v Japonsku.

Obr. 1 Dopad sociálně-ekonomických podmínek školy na výsledky žáků

Rozdíly v dosažených bodech, které souvisejí se zvýšením úrovně dané školy v indexu ekonomického, sociálního a kulturního statusu PISA o jednu jednotku (PISA 2009)

Jak chápat tento graf: Tento graf zobrazuje průměrný dopad sociálně-ekonomického prostředí školy na výkon. V Nizozemí by se počet bodů žáka s průměrným výkonem ve čtenářské gramotnosti zvýšil o 93 bodů, kdyby se úroveň školy v indexu ekonomického, sociálního a kulturního statusu PISA zvedla o jednu jednotku. Jedná se o odhad založený na průměrech. Dopad na žáky s nižším či vyšším sociálně-ekonomickým zázemím se může lišit. Ekonomiky zemí, které nejsou členy OECD, jsou zahrnuty jen pro srovnání.

Zdroj: OECD (2010a), *PISA 2009 Results: Overcoming Social Background: Equity in Learning Opportunities and Outcomes (svazek II)*, OECD, Paříž.

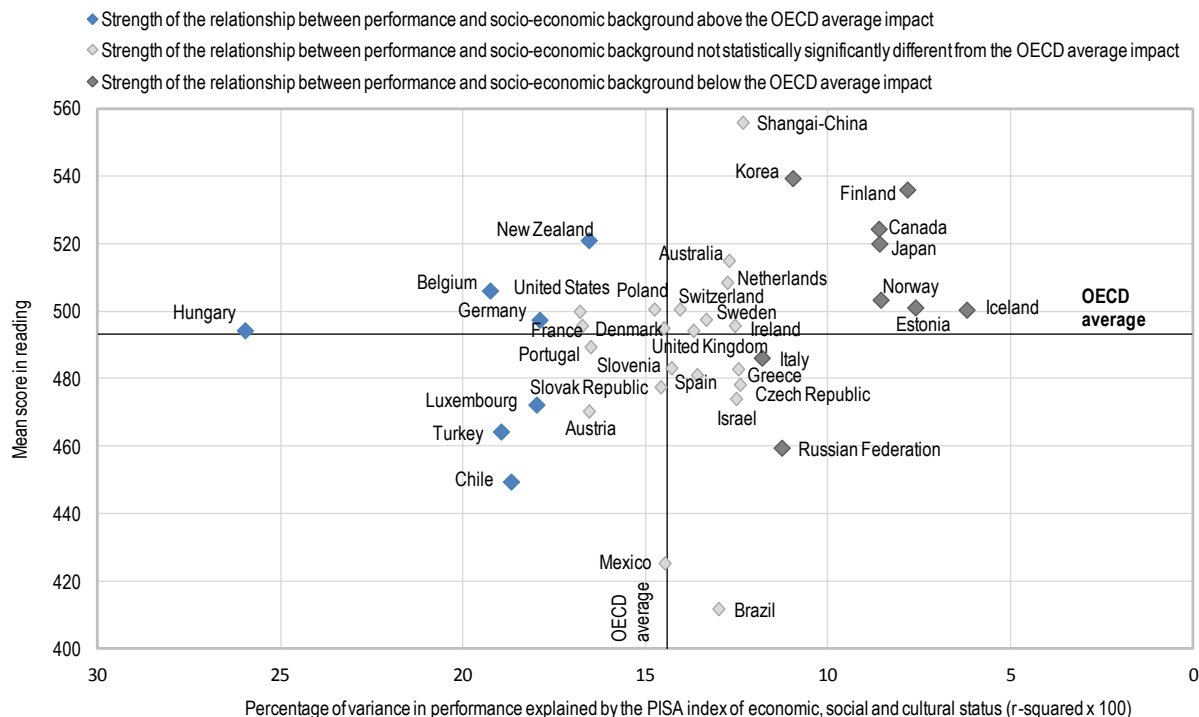
- Statlink2 <http://dx.doi.org/10.1787/888932561120>

Ostatní zjištění:

- Vazba mezi výsledkem žáků v testování čtenářské gramotnosti žáků PISA 2009 a sociálně-ekonomickým prostředím, ze kterého pocházejí, je u českých žáků v rámci OECD průměrná (tj. závislost výsledků žáků na sociálně-ekonomickém zázemí rodiny přibližně odpovídá průměru OECD).

Obr. 2 Vysoce výkonné vzdělávací systémy kombinují rovnost s kvalitou

Síla vazby mezi výkonem a sociálně-ekonomickým prostředím (PISA 2009)

Jak chápat tento graf: Tento graf ukazuje, do jaké míry je výkonnost žáka determinována sociálně-ekonomickými rozdíly. Je zahrnuta průměrná úroveň výkonu (osa y) a odchylky ve výkonnosti vysvětlované sociálně-ekonomickým zázemím žáka (osa x). V zemích umístěných v pravých kvadrantech, mají sociálně-ekonomické faktory dopad na výkonnost nižší, než je průměr OECD. V zemích umístěných v horních kvadrantech je hodnota středního skóre všech žáků vyšší, než je průměr OECD. Jsou zde některé země, které kombinují vysokou výkonnost s rovností. Například ve Finsku, stejně jako ve všech zemích umístěných v horním kvadrantu, si žáci vedou lépe a jsou méně ovlivněni domácím prostředím, než je průměr OECD. Ekonomiky zemí, které nejsou členy OECD, jsou zahrnuty jen pro srovnání.

Zdroj: OECD (2011a), Education at a Glance 2011: OECD Indicators, OECD, Paříž.

Statlink2<http://dx.doi.org/10.1787/888932560816>

- Čeští žáci s nižším sociálně-ekonomickým statutem⁸ čelí dvakrát vyššímu riziku, že se dostanou v testování PISA pod hodnocení 2, než jejich vrstevníci. Na druhou stranu v rámci zemí OECD čelí žáci s nižším sociálně-ekonomickým statutem v průměru riziku ještě vyššímu.
- Podíly žáků z různých sociálně-ekonomických skupin navštěvujících soukromé školy se podle zjištění PISA 2009 v ČR výrazně neliší. Podíl žáků v soukromých školách je obecně nízký.

⁸ V rámci publikace se pro určení znevýhodněných žáků využívá index ekonomického, sociálního a kulturního statusu PISA. Ten bere v úvahu status povolání rodičů, nejvyšší vzdělání rodičů, vybavenost domácnosti, majetek rodiny a dostupnost kulturních a vzdělávacích zdrojů.

- Rozložení znevýhodněných žáků do různých typů škol je v ČR poměrně příznivé. Přibližně 40 % znevýhodněných žáků navštěvuje znevýhodněné školy⁹, což je méně, než je průměr OECD (podle PISA 2009).
- Výkon českých žáků ve čtenářské gramotnosti je podprůměrný (PISA 2009).
- Podíl českých žáků, kteří v testování čtenářské gramotnosti PISA dosáhli úrovně nižší než 2 (23,1 %), je výrazně vyšší, než je průměr v zemích OECD (18,8 %). Tito žáci postrádají základní dovednosti a je pravděpodobné, že buďto nedokončí střední vzdělání a vstoupí na pracovní trh nepřipraveni, nebo budou ve studiu pokračovat a budou se s učením potýkat více než jejich vrstevníci.
- Česká republika patří k zemím, ve kterých byly v testování PISA zjištěny největší rozdíly ve čtenářské gramotnosti chlapců a dívek. Větší rozdíly byly zjištěny pouze ve Finsku a v Polsku. Dívky si vedou lépe a rozdíly se ve srovnání mezi testováním v roce 2000 a 2009 dále zvýšily.
- Dospělí mezi 25 a 64 lety, kteří nedosáhli vyššího středního vzdělání, čelí v České republice výrazně vyššímu riziku nezaměstnanosti, než je průměr zemí OECD.
- Selektce žáků probíhá v ČR ve srovnání se zeměmi OECD brzy (odchod na víceletá gymnázia je možný už v 11 letech).
- Programy vyššího středního vzdělávání se v ČR velmi výrazně orientují na odborné vzdělávání. Podíl žáků, kteří se zapisují do všeobecně vzdělávacích oborů, je výrazně nižší, než je průměr OECD. Nižší než v ČR je pouze v Rakousku.
- Školy v ČR s vyšším sociálně-ekonomickým zázemím žáků mají mezi učiteli pracujícími na plný úvazek vyšší podíl učitelů s vysokoškolským vzděláním.

---

⁹ Pod pojmem znevýhodněná škola se rozumí škola, v níž je podíl žáků se znevýhodněným sociálně-ekonomickým zázemím nad celostátním průměrem.

Kompletní text publikace v českém jazyce je k dispozici na www.csicr.cz, v anglickém jazyce na www.oecd.org.

Česká školní inspekce
Fráni Šrámka 37, 150 21 Praha 5
Telefon: +420 251 023 127, fax: +420 251 566 789, www.csicr.cz

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.